

Циганок Г.М.

Сумський національний аграрний університет

Аналіз українських фонетичних термінів під час фонетичного членування мовного потоку

Фонетика сучасної української літературної мови вивчає звуки української мови. Вона розглядає звуки не в їх ізоляції, а в процесі мовлення. Тому у фонетиці висвітлюються деякі питання членування потоку мовлення на окремі одиниці. Термін **фонетичні одиниці** включає в себе одиниці фонетичного рівня мови та поділяється на *сегментні* (лінійні) та *суперсегментні* (нелінійні). До сегментних одиниць належать насамперед *звук* і *склад*, адже в мовному потоці вони розташовані в лінійній послідовності. Суперсегментні одиниці характеризують та виділяють як єдність фонетичні одиниці більші ніж звук, – слова, фрази, наголос та інтонацію. Сегментні і суперсегментні одиниці тісно пов'язані між собою і в живому мовленні окремо не існують.

Найбільшою фонетичною одиницею є **фонетична фраза**. Фрази складаються з **тактів** – частин, об'єднаних одним наголосом. Такти можуть складатися з одного і більше слів. При повільному темпі мовлення в межах такту чітко виділяються **склади** – група звуків, об'єднаних навколо складотворчого голосного. **Звук** – це найменша неподільна одиниця мовного потоку, що використовується для побудови складів і фонетичних одиниць вищого рівня.

У сучасній українській літературній мові залежно від акустичних і анатомо-фізіологічних характеристик склади поділяються на *відкриті* й *закриті*, *наголошені* і *ненаголошені*, а також *прикриті* і *неприкриті*. **Склад** можна розглядати як фонетичне, фонологічне та історичне явище. З фонетичного погляду в основі складу лежать акустичні або фізіологічні ознаки. З фонологічного погляду склад визначається як закономірне повторення сполучуваності чи комбінування різних фонем. Склад як історичне поняття пов'язаний з питанням його походження й розвитку.

Одним із дискусійних мовознавчих питань є питання *складоподілу*. Об'єктивне визначення межі складоподілу являє собою одну з найважливіших проблем вивчення фонетичного складу. Експериментальні дослідження показують, що в більшості випадків межа складоподілу, визначена на слух, збігається з межею, визначеною за допомогою спеціальної апаратури. Розбіжності найчастіше трапляються в словах з групами *інтервокальних приголосних*, що починаються глухим або дзвінким щілинним, та в словах з подовженими приголосними (*рослина, дружба, заздрити, відділ, збіжжя і под.*).

У сучасному українському літературному мовленні складоподіл підпорядкований прояву двох головних тенденцій. По-перше, в сучасній українській мові продовжує діяти загальнослов'янська тенденція наростаючої гучності в межах складу, що зумовлює дію відкритого складу. У зв'язку з цим українські склади повинні закінчуватись голосними – звуками найвищої сонорності. По-друге, сучасній українській мові властива тенденція до милозвучності, що зумовлює усунення груп приголосних у межах одного складу, уникнення різких перепадів між наростанням і послабленням звучності в межах складу і на межі складів тощо.

Термін *наголос* означає виділення фонетичними засобами одного із складів фразового такту. Як відомо, в різних мовах склади чи цілі такти наголошуються різними засобами, а отже, бувають різні типи наголосів. Виділення складу в слові або *словесний наголос*, слова в синтагмі або *синтагматичний наголос*, синтагми у фразі або *фразовий наголос*. Наголос у словах української мови динамічний (силовий), різномісний (вільний, не закріплений, рухливий). Місце наголосу в слові зумовлює найрізноманітніші зміни звуків у потоці мовлення, зокрема позиційні чергування голосних, сполучуваність фонем у межах складу, складоподіл. Водночас наголос виконує морфологічну функцію, більше того, може виступати засобом вираження різних граматичних значень. У певних формах того самого слова він повинен бути закріпленим, адже порушення місця наголосу може

привести до зміни лексичного (*гори* – *гори* від *горіти*) чи граматичного значення (*забігати* – *забігати*).

Досліджуючи мовознавчу літературу, виокремлюємо термін *інтонація* як фонетичну одиницю мовного потоку. Цей термін найповніше охарактеризований у Енциклопедії «Українська мова» за заг. ред Русанівського В.М. **Інтонація** (від лат. *intonare* – голосно вимовляти) – сукупність звукових мовних засобів, завдяки яким передається смисловий, емоційно-експресивний і модальний характер висловлення, комунікативне значення та ситуативна зумовленість, стилістичне забарвлення тексту, індивідуальність виражальних прийомів мовця. Інтонація виявляється у поєднанні мелодики, інтенсивності, тривалості звучання, фразового і логічного наголосу, ритму, тембру, пауз. Інтонація становить окремий рівень в системі мови, проте вона пов'язана з синтаксичними і лексико-семантичними засобами. Інтонацію вивчає окремий розділ мовознавства інтонологія. **Інтонологія** займається вивченням інтонації у її структурних, функціональних, комунікативних та стилістичних аспектах.

Українських фонетичних термінів під час фонетичного членування мовного потоку – це окремі фонетичні одиниці, які тісно пов'язані між собою. Під час розгляду фонетичного членування мовного потоку необхідно цілісно розглядати всі складові даного процесу. Фонетичні терміни найповніше представлені в підручниках української мови (за ред. М.Я. Плющ), а також закріплені в словниках.